

Bölüm 9

HUKUK-I AİLE KARARNAMESİ'Nİ ORTAYA ÇIKARAN ETKENLER VE KARARNAME'NİN MÜSLÜMANLARA YÖNELİK HÜKÜMLERİ (1917)

Tuba ÇINAR¹

GİRİŞ

Tanzimat döneminin başlıca amacı idarede dönüşümü gerçekleştirmektir. Devlet adamları ne toplumu ne de aileyi ve bireyi dönüştüreceklerini ve değiştireceklerini söylemişlerdir. Böyle düşünmedikleri de gayet açıktır. Tanzimatçılar ile Genç Türkler arasındaki büyük fark, Genç Türklerin ısrarlı bir toplum mühendisi olmalarında görülmektedir. Zira değişim ve inkılâp kervanına onlar da katılmışlardır. İslam toplumu ve devleti görünüş itibarıyla ve daha çok fiiliyatta da aile ve bireyle ilgilenir. Ancak, Tanzimat döneminde asayiş ve düzeni sağlayan tedbirlerin alınmasının ötesinde, 19. yüzyılın modern devleti, ailenin ekonomik ve kültürel yapısını sağlamlaştırma, gençlerin eğitimi yönlendirme, çocuğun ve zevcenin haklarını koruma vazifesini üstlenerek bu amaçlara uygun tedbirler almak istemiştir. Diğer bir ifadeyle Osmanlı Devleti, tebaasının nasıl yaşadığını, iyi ve kötü adetlerini öğrenmeye arzuluymuştu. Ne ölçüde gerçekleştirileceği belirsiz olsa da devlet bireyin hayatına inmek, onu tanımak ve hayatını iyileştirmek, geliştirmek amacıyla gerekeni yapmak istemekteydi. Çünkü 19. yüzyılın kanun devleti vatandaşlarını yönlendirmek zorundaydı (Ortaylı, 2010: 185-186; Kayabaş, 2009: 14).

II. Meşrutiyet'in ilanı ile toplumda hızlı dönüşümler yaşanmış ve Mecelle'nin günün koşullarında yetersiz kaldığı anlaşılmıştır. 1916'da Mecelle'yi tadil komisyonu kuruldu. Diğer İslam mezheplerinde gündeme gelen görüşlerin de yer aldığı bir tadil layihası hazırlandı. Aile hukukunu tedvin için kurulan bir diğer komisyon, Mecelle komisyonunda daha etkin çalışarak ilk kez aile hukukunu düzenleyen bir metin hazırladı. Bu metin, 25 Ekim 1917 tarihinde *Hukuk-ı Aile Kararnamesi* adıyla yürürlüğe kondu (Toprak, 1992: 12).

¹ Dr. Öğretim Görevlisi, Çukurova Üniversitesi, Atatürk İlkeleri Ve İnkılap Tarihi Bölümü, tcinar@cu.edu.tr

bu konuda bir kadın hareketi olduğunu ortaya koymaktadır. Son olarak Hukuk-ı Aile Kararnamesi'nin Osmanlı Devleti'nin aile hukuku alanında yaptığı ilk dñzenleme olmadığını, devletin bunun öncesinde zaman zaman özellikle nüfusu artırmak konusunda evliliği kolaylaştırmak yönünde girişimlerde bulunduğunu, kimi zaman da boşanmada kadınların yaşadığı sıkıntılarının giderilmesi için önlem alınmasının düşünñldüđünü ifade etmeliyiz.

KAYNAKLAR

1. Başbakanlık Osmanlı Arşivi

2. A.MKT. DV., 16/59, (25 ř. 1265); 182/22, (29/B/1277); 32/58, (04/R/1267).
3. A. MKT. MVL. 78/45, (18/C/1272).
4. BEO., 4024/301758, (18 R 1330).
5. DH. EUM. LVZ., 19/38, (9 Cemaziyelevvel 1332).
6. DH. HMS., 3/-1 / 2/-25, (17 L 1337).
7. DH. İ. UM. EK., 50/33, (14 B 1337).
8. DH. MKT., 50/12, (12 Za 1310); 196/71, (09 B 1311/9 Ocak 1894).
9. İ. DUİT., 79/44, (8 M 1336/24 Ekim 1917).
10. MV., 224/149, (27/S/1341).
11. řD., 485/29, (06/Za/1336).

Milli Kütüphane Koleksiyonu şer'iyye Sicil Defterleri

1. 211 Numaralı *Urfa şer'iyye Sicili*, Belge No: 1053, Sayfa No: 135, (28 Safer 1293/25 Mart 1876).

Kanun ve Nizamnameler

1. Zevcin Gaybübetinde Nafakanın Taazurr-ı Tahsili Halinde Zevcenin Fesh-i Nikâhı Talebinde Salâhiyeti Hakkında İrâde-i Seniyye. (29 Rebiülahir 1334/20 şubat 1331). No: 305. *Düstur*, 2. Tertip, C. 8, İstanbul: Evkaf Matbaası, 1928, s. 478-482.
2. Zevcin cünün, cüzzâm, baras ve emsali aletlerde ma'luliyeti halinde zevcenin feshi nikâhı taleb salâhiyeti hakkında irâde-i seniyye. (18 Cemaziyelevvel 1334/23 Mart 1916). No: 390. *Düstur*, 2. Tertip, C. 8, İstanbul: Evkaf Matbaası, 1928, s. 853-854.
3. Hukuk-ı Aile Kararnamesi. (25 Teşrin-i Evvel 1333/25 Ekim 1917). No: 326. *Düstur*, 2. Tertip, C. 9, İstanbul: Evkaf Matbaası, 1928, s. 762-781.
4. Hukuk-ı Aile Kararnamesine Müteallik Muamelat-ı İdariye Hakkında Nizamname. (16 Rebiülevvel 1336). No: 35. *Düstur*, 2. Tertip, C. 10, İstanbul: Evkaf Matbaası, 1928, s. 52-57.
5. 8 Muharrem 1336 Tarihli Hukuk-ı Aile Kararnamesinin Lağvı Hakkında Kararname. (20 Ramazan 1337/19 Haziran 1919). No: 176. *Düstur*, 2. Tertip, C. 11, İstanbul: Evkaf Matbaası, 1928, s. 299-300.

Takvim-i Vekâyi, No:

1. Takvim-i Vekâyi ile neşr ve ilanı (25 Ramazan 1337/24 Haziran 1335), No: 3583.
2. Takvim-i Vekâyi neşr ve ilan tarihi 17 Rebiülevvel 1336/1 Kanunisani 1334, No: 3107.
3. Takvim-i Vekâyi ile neşr ve ilanı: (14 Muharrem 1336/31 Teşrinevvel 1333/31 Ekim 1917), No: 3046.
4. Takvim-i Vekâyi ile neşr ve ilan tarihi: 14 Muharrem 1336/31 Teşrinievvel 1333, No: 3046.
5. Takvim-i Vekâyi ile neşr ve ilanı: 13 Muharrem 1336/30 Teşrinievvel 1331, No: 3045.

Telif Eserler

1. Akyılmaz, S. G. (2002). Osmanlı Aile Hukukunda Kadın. *Türkler*. C. 10. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, s. 365-374.
2. Ansay, S. Ş. (1952). *Eski Aile Hukukumuzda Bir Nazar*. (Birinci Baskı) Ankara: A. Ü. Hukuk Fakültesi Yayınları, İstiklal Matbaacılık ve Gazetecilik Kolektif Ortaklığı.
3. Aydın, M. A. (1996). İslam ve Osmanlı Hukuku Araştırmaları. (Birinci Baskı). İstanbul: İz Yayınları.
4. Aydın, M. A. (1985). İslâm-Osmanlı Aile Hukuku. (Birinci Baskı). İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları Nu:11.
5. Aydın, M. A. (1986). Osmanlı Hukukunda Kazâi Boşanma “Tefrik”. *Osmanlı Araştırmaları*, C. V. İstanbul, s. 1-12.
6. Akça, G. Hülür, H. (2006). Osmanlı Hukukunun Temelleri ve Tanzimat Dönemindeki Hukuksal Yeniliklerin Sosyo-Politik Dinamikleri. *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, (19), s. 295-321.
7. Aköz, A. (2006). *Bir İmamın Nikâh Defteri (Beşiktaş Sinan-ı Cedid Mahallesi)*. (Birinci Baskı). Konya: Tablet Yayınları.
8. Bayındır, A. (1986). İslâm Muhakeme Hukuku (Osmanlı Devri Uygulaması). (Birinci Baskı). İstanbul: İslâmî İlimler Araştırma Vakfı Yayınları-7.
9. Berkes, N. (2002). *Türkiye’de Çağdaşlaşma*. (6. Baskı). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
10. Bilgin, V. (2003). *Fakih ve Toplum*. (Birinci Baskı). İstanbul: İz Yayıncılık.
11. Bozkurt, G. (2010). *Batı Hukukunun Türkiye’de Benimsenmesi*. (İkinci Baskı). Ankara: TTK. Basımevi.
12. Bozkurt, G. (1996). *Gayrimüslim Osmanlı Vatandaşlarının Hukukî Durumu*. (İkinci Baskı). Ankara: TTK. Basımevi.
13. Busbecq, O. G. (1939). *Türk Mektupları*. (Tercüme: Yalçın, H. C.). (Birinci Baskı). İstanbul: Remzi Kitabevi. (Eserin orijinali 1589’da yayımlandı).
14. Caporal, B. (1999). *Kemalizmde ve Kemalizm Sonrasında Türk Kadını III (1919-1970)*. (Çev. Ercan Eyüboğlu). İstanbul: Yeni Haber Ajansı Basın ve Yayıncılık. (Eserin orijinalinin yayımlanma tarihi belirtilmemiş).
15. Cin, H. (1988). *Eski Hukukumuzda Boşanma*. (İkinci Baskı). Konya: Selçuk Üniversitesi Yayınları No: 41.
16. Dağıstanlı, M. F. (2010). *456 Numaralı Elbistan Kadı Sicili (H. 1302-1308/M. 1884-1890) 196-300. Sayfalarının Transkripsiyon ve Değerlendirmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kahramanmaraş.
17. Ebül’ulâ Mardin. (1946). *Medenî Hukuk Cephesinde Ahmet Cevdet Paşa*. (Birinci Baskı). İstanbul: Cumhuriyet Matbaası, İstanbul Üniversitesi Yayınları No: 275, s. 154.

18. Erçoşkun, T. (2010). *Osmanlı İmparatorluğu'nda 19. Yüzyılda Evlilik ve Nikâha Dair Düzenlemeler*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
19. Erdoğan, E. (2012). *167 Numaralı Malatya Kadı Sicilinin (H. 1336-1338)/(1917-1918) 1-100. Sayfalarının Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kahramanmaraş.
20. Fındıkoğlu, Z. F. (1936). Türk Hukukı İnkılabının Cihanşümül Değeri. *İř Mecmuası*, (Çev. Mesut B.), 2(2-4), s. 45-48.
21. Fındıkoğlu, Z. F. (1991). Aile Hukukumuzun Tedvini Meselesi. (Derleyenler: Dikeçligil, B., Çiğdem, A.) *Aile Yazıları*, C. 2., Ankara: Aile Araştırmaları Kurumu Başkanlığı Yayınları, s. 17-52.
22. Gayretli, M. (2008). *Tanzimat Sonrasından Cumhuriyet'e Kadar Olan Dönemde Kanunlaştırma Çalışmaları*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
23. Gümüş, M. (2013). Osmanlı Devleti'nde Kanunlaştırma Hareketleri, İdeolojisi ve Kurumları. *Tarih Okulu*, Cilt Yok (XIV).
24. Halide Edib. (1955). *Türkiye'de şark, Garp ve Amerikan Tesirleri*. (Birinci Baskı). İstanbul: Doğan Kardeşler Yayınları A. ř. Basımevi.
25. Heyd, U. (1979). *Türk Ulusçuluğunun Temelleri*. (Birinci Baskı). Çev: Kadir Günay. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları: 339.
26. İbrahim Hilmi. (1336). *Hukuk Aile Kararnamesi Esbab-ı Mucebe Layihası*. İstanbul: Matbaa-i Orhaniye.
27. Kandiyoti, D. (2011). *Cariyeler, Bacılar, Yurttaşlar*. (Üçüncü Baskı). İstanbul: Metis Yayınları.
28. Kayabaş, E., (2009). Osmanlı Devlet'inde Tanzimat Dönemi İtibarıyla Aile Hukukunun Gelişimi –Hukuk-ı Aile Kararnamesi-. (Birinci Baskı), İstanbul: Filiz Kitabevi, s. 14.
29. Kurnaz, ř. (2013). *Osmanlı Kadınının Yükselişi (1908-1918)*. (Birinci Baskı). İstanbul: Ötüken Yayınları.
30. Kurnaz, ř. (1991). *Cumhuriyet Öncesinde Türk Kadını (1839-1923)*. (İkinci Baskı). Ankara: Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları.
31. Kılıç, H. (1995). *Kadın Sorununun Osmanlıcası*. (Birinci Baskı). Ankara: Prospero Yayınları, s. 93.
32. Kırpık, C. (Güz 2009). şehzade Evliliklerinde Değişim. *OTAM*, (26), s. 165-192.
33. Konya Büyükşehir Belediyesi. (2011). *Konya Kadı Sicili 1916-1921 (Kataloglarda Yer Almayan)*. (Haz. Erdoğan, H. Ve Küçükdağ, Y.). Konya: Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları No 168, s. 1-128.
34. Ortaylı, İ. (2010). *Osmanlı Toplumunda Aile*. (On İkinci Baskı). İstanbul: Timaş Yayınları.
35. Savaş, S. (1992). Fetva ve şer'iyye Sicillerine Göre Ailenin Teşekkülü ve Dağılması. *Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi*. Ankara: T. C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları No: 71, s. 504-547.
36. şahin, G. (2007). İngiliz Seyahatnamelerinde Osmanlı Toplumunu ve Türk İmajı. (Birinci Baskı), İstanbul: Gökkuşbu Yayınları.
37. Taş, Y. (2013). *Kadı Sicillerine göre XIX. Asrın İkinci Yarısında Urfa'da Sosyal Hayat*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
38. Thevenot, J. (1978). *1655-1656'da Türkiye*. Çev. Nuray Yıldız. Tercüman 1001 Temel Eser İstanbul: Kervan Kitapçılık. (Eserin orjinalinin basım tarihi belirtilmemiş).

39. Toprak, Z. (1992). II. Meşrutiyet Döneminde Devlet, Aile Ve Feminizm. *Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi- 1*, Ankara: T. C. Başbakanlık Aile ve Araştırma Kurumu Yayınları, s. 228-237.
40. Toprak, Z. (2015). *Türkiye’de Kadın Özgürlüğü ve Feminizm (1908-1935)*. (Birinci Baskı). İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
41. Ülken, H. Z. (2010). *Türkiye’de Çağdaş Düşünce Tarihi*. (Dokuzuncu Baskı). Yayın Yeri Yok: Ülken Yayınları.
42. Ünal, M. (1977). Medenî Kanununun Kabulünden Önce Türk Aile Hukukuna İlişkin Düzenlemeler ve Özellikle 1917 Tarihli Hukuk-i Aile Kararnamesi. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 34(1-4), s. 195-231.
43. Ünüvar, K. (2011). İttihatçılıktan Kemalizme İhya’dan İnşa’ya. *Cumhuriyet’e Devreden Düşünce Mirası Tanzimat ve Meşrutiyet’in Birikimi*. (Dokuzuncu Baskı). C. 1, İstanbul: İletişim Yayınları, s. 129-142.
44. Veldet, H. (1940). Kanunlaştırma Hareketleri ve Tazimat. *Tanzimat-I*. İstanbul: Maarif Matbaası, s. 139-209.
45. Yılmaz, İ. (2010). Kadının Boşanma Hakkı Bağlamında Post Modern Bir Yaklaşım Örneği: İftidâ. *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, Cilt Yok (15), s. 209-240.
46. Yüksel, A. (2003). *Tirebolu Bir Sahil Kasabasının Sosyal ve Ekonomik Tarihi (1788-1858)*. (Birinci Baskı). İstanbul: Kitabevi Yayınları.